

Zsigmond császárrá koronázása, sienai városi könyv (Biccherna), 1434. Siena, Archivio di Stato

40478

**MŰVÉSZET ZSIGMOND KIRÁLY KORÁBAN
1387-1437**

II. KATALÓGUS

Budapest, 1987

Zs.63. Johannes de Serravalle latin Divina Commedia-fordítása és Inferno-kommentárja Zsigmond császárhoz és magyar királyhoz szóló ajánlással

- A Pergamen és papír 210 (79. kitépve); 268 f., 290x210 mm, 18. századi fehér bőrkötés.
 B A 18. században Esterházy Károly egri püspök vásárolta Bécsben Auersperg gróf könyvtárából.
 C Eger, Főegyházmegyei Könyvtár, P. V. 1
 D A 15. század első felében gótikus könyvírással készült, több kéz munkája.

A Dante-kutatás szempontjából igen becses latin Divina Commedia-fordítás és -kommentár 1416–1417-ben Konstanzban keletkezett, ahol szerzője, Johannes de Serravalle (Giovanni dei Bertoldi, 1350 körül–1445; minorita szerzetes, teológiai-doktor, fermói, majd fanói püspök) zsinati atyaként tartózkodott. Fenti kódexünk a teljes műhöz elkészített kommentárjaiból csak az Infernohoz írottakat tartalmazza, viszont egyedül ez őrizte meg számunkra (két példányban is) a szerző Zsigmond királyhoz szóló ajánlását. A pontos, hű fordítás figyelemre méltó sajátossága, hogy a fordító nem a Dante latin interpretációjában megszokott hexameterhez, hanem az olasz endecasillabo ritmusához igazodott. A kommentárok – melyeknek megírásához a szerző mesterének, Benvenuto da Imolának kommentárjait vette alapul – igen széles körű latin irodalmi és tudományos műveltséget tükröznek. A mű elkészítésére a szerzőt három zsinati kollégája, Amedeo di Saluzzo kardinális, Nicholas Bubbewith bathi és wales-i püspök, valamint Robert Hallum salisbury-i püspök ösztönözte, buzdította. Mint a Zsigmondnak szóló ajánlás tanúsítja, Johannes de Serravalle munkája egyrészt Dante népszerűsítése céljából („ut intellegi et apprehendi possit etiam ab hiis, qui non norunt vulgare ydeoma ytalicum, cuiusmodi sunt Almanni, Gallici, Anglici, Bohemi, Ungari, Sclavi, Polloni, Hyspani, Portugallenses, Castellani, et consimiles”), másrészt politikai célokból íródott. A fordító és kommentátor Dante művével bizonyítani kívánta, hogy az „imperium romanum”-ot Isten rendelte el a keresztény hit gyarapítására, emellett a birodalom törvényes, szükséges, jó és igazságos, és a római imperiumnak méltó megsezmélyesítője, ura Luxemburgi Zsigmond, a Dante által magasztalt VII. Henrik császár dédunokája.

Fratris Johannis de Serravalle ... Translatio et Commentum totius libri Dantis Aldigherii cum textu italico ... Bartholomaei a Colle ... edito. Prati 1891; G. J. Ferrazzi: Manuale dantesco, vol. 2. Bassano 1865. 425, vol. 5; Uo., 1877. 292–295; Ignazio Vaisz: Un codice dantesco in Ungheria. Giornale Storico della Letteratura Italiana 1883. 358; Kaposi József: Dante ismeretének első nyomai hazánkban és a magyarországi Dante-kódexek, Budapest 1909; Szabó Mihály: Giovanni Serravalle latin Divina Commedia fordítása és kommentárja az egri Serravalle-kódexben. Dante a középkor és a renaissance között (szerk. Kardos Tibor) Budapest 1966. 433–464; Mályusz 1984. 269. A Zsigmondnak szóló ajánlás publikálva: Kaposi József, Dante Magyarországon, Budapest 1911, 55–58; Szabó: i. m. 437–441.

Zs.64. Benvenuto de Rambaldi: Libellus augustalis

- A Pergamen, ff. 1–71, 26,8 x 19,3 cm, színezett tollrajzok és temperával festett képek. Jellegtelen barna bőr kötés, a gerincen JOACHI/ABAS/MSC felirat. A kódex aranymetszése a kötés idejéből származik.
- B A f. 1v-n a salzburgi Hochstiftnek a kódex készítésével egyidős festett címere látható, a felső kötéstábla belső oldala a bajor hercegi könyvtár metszetes exlibrisét őrzi 1618-as év számmal.
- C Salzburg, 1431 körül
- D München, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. lat. 313

A kódex tulajdonképpen egy gyűjteményes kötet. Törzsanyagát vaticiniumok és próféciák alkotják. Ezekhez függelékként kapcsolták Rambaldi munkáját, mely a f. 42r–71r között olvasható. A törzsanyagot a korábbi irodalom Joachimo del Fiore munkájának tartotta. Az újabb kutatások szerint a szöveg nem tulajdonítható egyetlen konkrét szerzőnek sem, inkább egy olyan pápai vaticiniumokat, próféciákat tartalmazó mű, amelynek magja a 14. századi ferences irodalomban keletkezett és folyamatosan épült tovább. Kialakult a textus illusztrációs sémája is. A vaticiniumok 15. század eleji népszerűsége a korszak jelentős problémáival (pl. egyházszakadás, huszitizmus) és az azokhoz fűződő eseményekkel (többek közt a konstanzi és baseli zsinatok) magyarázható. A vaticiniumok több példányát – így a münchenit is – Rambaldi szövegével egészítették ki. Rambaldi 1378-ban, II. Niccolò d'Este részére írta a Libellust, mely a római császárok tömör életrajzait tartalmazza Julius Caesartól kezdődően a dedikáció évéig, illetve egy IV. Vencellel foglalkozó kiegészítéssel (1387-ig) zárul. Általában Rambaldi szövegét is illusztrálták. A müncheni példány incipit oldalát egy O betűbe helyezett auktorportrén kívül Julius Caesar alakja díszíti, a szövegtüköröt bimbós-virágos akantusz levélsor keretezi. A kézirat további oldalain többnyire két uralkodó kapott helyet, egymás alatt. Összesen 114 császárt ábrázoltak a kódexben. Az uralkodók téglányalakú mezőben, mustrás vörös háttér előtt frontálisan vagy oldalnézetben állnak illetve ülnek. Szürke páncélt vagy a 15. század elején divatos világi öltözetet viselnek. A ruhák vörös, kék és szürke színűek. Uralkodói jelvény ritkán fordul elő a kódexben és alkalmazásukban következetlenség tapasztalható. A római császárok kezében például többször feltűnik a keresztény uralkodók jellegzetes insigniuma, az országalma kereszttel.

A müncheni Cod. lat. 313 jelzetű kódex kifestése több, de alig egyéníthető meszterkéznek köszönhető. Az első rész színezett tollrajzai minőség szempontjából felülmúlják a második rész temperaképeit. A két szövegrész kifestése között a Libellus nyitóképe teremt kapcsolatot, mely a Károly császár próféciáit tartalmazó oldallal (40r.) rokon. A kódex Grundmann és Wilckens szerint a f. 1r címere és a festmények stílusa alapján salzburgi munka és a benne utolsóként szereplő V. Márton és IV. Jenő pápák trónváltásának idejében, 1431 körül készülhetett. Ikonográfia és stílus szempontjából a vatikáni Reg. lat. 580-as jelzetű kódexszel rokon, a vatikáni Chigi A VII 220-as kézirat pedig a müncheni példány 16. századi másolata.

monacensis T. I. pars I. Monachii 1892. 79; *Grundmann, H.*: Studien über Joachim von Floris. Beiträge zur Kulturgeschichte des Mittelalters und der Renaissance 52. Berlin 1927. 136 skk.; *Wilckens, L. von*: Die Prophetien über die Päpste in deutschen Handschriften. Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte XXVIII(1975) 171 skk.; Kaiser Karl IV. 1316–1378. Führer durch die Ausstellung des Bayerischen Nationalmuseums München auf der Kaiserburg Nürnberg 15. Juni – 15. Okt. 1978. 162 sk.

WT

Zs.65. BARTOLUS DE SQUARCIALUPIS DE PLUMBINO: Colcodei seu liber de peste

- A Pergamen, II + 55 f., 220x290 mm. Írása egy hasámban, 38 sorban, felső-italiai rotunda. F. 54r desztilláló készülékek két rajza, a verso oldalon keleti ágyemelegítő. Két, fedőfestékkel festett iniciále van a f. 2r-n és 41v-n. Ezen kívül a kéziratot számos, kalligrafikus díszítésű iniciále díszíti. A Hofbibliothek kötése: fehér pergamenborítású kemény papír, aranyonyomással, Bécs, 1753.
- B A kézirat, amint ez a f. 54r-n található kolofonból kitűnik, Zsigmond császár számára készült. Halála után Habsburg családi tulajdonba került. A f. 55v-n található, „450” szignatúra alapján a kézirat már 1576 előtt a Hofbibliothekba került.
- C ÖNB Cod. 2349
- D Zsigmond király számára írták 1431 körül, talán Magyarországon

Hermann, H. J.: Die illuminierten Handschriften und Inkunabeln der Nationalbibliothek in Wien 6. Leipzig 1930. 17–18; *Unterkircher, F.*: Inventar der illuminierten Handschriften, Inkunabeln und Frühdrucke der Österreichischen Nationalbibliothek 1. Wien 1957. 68; *Schultheiss, E.*: Colcodei seu liber de peste des Bartholomeus Squarcialupis de Plumbino. Sudhoff Archiv 44. Wiesbaden 1960. 333–340.

NI

Zs.66. EBERHARD VON WINDECK: Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigismunds (középfelnémet)

- A Papír, I, I*, 473, Ia fol., 210x290 mm; írása gótikus kurzív írás, írástükör: 180–190x135 mm, 2 hasáb; 23–27 sor. F. 1r: díszes „J” betű szegélydíszekkel és drólierie-k, köztük rányomott fametszeteken a gyermek Jézus 5 kis képe. Számos több soros iniciále. Későgótikus kötés: fára húzott fehér sertésbőr, vak vonalakkal. A két kapocs hiányzik, Bécs, 16. század.
- B A 17. században a kézirat elejét mint Cod. 2873-t helyezték el. Az ÖNB-nek van egy még régebbi kézirata Eberhard von Windeck életéről, az 1443-ban írt és igen gazdagon díszített Cod. 13.975. A szerző Zsigmond császár bizalmasa volt. Hugo Blotiusnak a f. I*-n található megjegyzése alapján a kézirat 1576 előtt került az udvari könyvtárba.
- C ÖNB Cod. 2913
- D Elizász, 1456

Liliencron, R.: Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13–16. Jahrhundert. 4 kötet, Leipzig 1865–1869; *Reiffenscheid, A.*: Des Kaiser Sigismund Buch von Eberhard Windeck und seine Überlieferung. (Nachrichten der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften. Phil.hist. Kl. 1887) 522–545; *Altman, W.*: Eberhard Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte Kaiser Si-

gismunds. Berlin 1893; *Lhotsky, A.*: Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs. Graz 1963; *Cramer, T.*: Die kleineren Liederdichter des 14. und 15. Jahrhunderts 1. München 1977. 454; *Menhardt, H.*: Verzeichnis der altdutschen literarischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek 1. Berlin 1960. 614–615.

NI

Zs.67. PIER PAOLO VERGERIO: De ingenuis moribus et liberalibus studiis adolescentiae

- A Pergamen, 1 + 59 levél, 173 x 118 mm. Humanista könyvírás; Mantovában, Vittorino da Feltre iskolájában másolta Marcus Suardus (Soardus), 1423–1446 között („Scriptum Mantuae apud preclarum virum magistrum Victorinum Feltrensem Marcus Suardus“, a mű szövege után apró betűkkel: „Soardus“ az 59r levélen). – A címlevélen arany alapon szalagfonatos díszítésű iniciálé, alul ismeretlen tulajdonos címere (zöld hármashalmon vaddisznó).
- B Jankovich Miklós gyűjteményéből való (1830).
- C OSZK Cod. Lat. 314

Pier Paolo Vergerio (1370–1444; jog-, bölcsész- és orvosdoktor), a Petrarca utáni harmadik, nagy humanista nemzedék egyik jelentős, sokoldalú és eredeti alakja volt. 1414–1418-ban részt vett a konstanzi zsinaton, 1418-tól haláláig Magyarországon élt és működött. Zsigmond király Konstanzban koszorúzta őt költővé, majd „referendarius“-aként és udvari humanistaként alkalmazta. A *De ingenuis moribus*-t Vergerio 1402-ben Padovában írta, és a padovai fejedelem fiának, Ubertino da Carrarának ajánlotta. A mű az első humanista nevelési értekezés; a humanista oktatás és nevelés elveinek első összegzése. A 15. század legnépszerűbb könyve volt, és minden további humanistára hatott. Guarino Veronese és Vittorino da Feltre, a kor két legnagyobb hatású gyakorló pedagógusa is sokat tanult belőle.

Kódexünkben a címlevél előtti előzéklevél rektóján humanista kurzív írással Vergeriónak Konstanzban 1417. április 3-án kelt, Nicolò dei Leonardihoz szóló levele olvasható, melyben a levélíró Francesco Barbaro *De re uxoria* című könyvét értékeli (kiadta Smith, pp. 360–362). A kopott, ragasztó nyomait viselő levél valószínűleg a kötéskor került bele a kódexbe. A Smithtől közölt facsimilével való összehasonlítás alapján nem autográf.

Emma Bartoniek: Codices manu scripti Latini I. Codices Latini medii aevi, Bp. 1940, N° 314, 274 (A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának címjegyzéke, 12); *Hoffmann* 1928. 8–9; a mű legutolsó kiadása *Carlo Miani* tól: Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia patria LXXII–LXXIII (1972–1973) 183–251; Epistolario di Pier Paolo Vergerio, a cura di *Leonardo Smith*, Roma 1934. 453. (Fonti per la storia d’Italia, Epistolari, secolo XIV–XV); *Husztai József*: Pier Paolo Vergerio s a magyar humanizmus kezdetei. Filológiai Közönlöny 1(1955) 521–533; *D. Robey*: Humanism and Education in the Early Quattrocento: The De igneius moribus of P. P. Vergerio. Bibliothèque d’Humanisme et Renaissance, XLII(1980) 27–58; uő: Aspetti dell’Umanesimo vergeriano. L’Umanesimo in Istria, a cura di *Vittore Branca, Sante Graciotti*. Firenze 1983. 7–18. (Civiltà veneziana, Studi, 38).

PK